

Ühviyyə Kamil qızı Bəşirli¹

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ YARADICILIGINDA DOĞMA DİLƏ SEVGİ TƏRBİYESİ

Biz dünyanı dilimiz vasitəsilə dərk edirik, ünsiyyətimizi dilimizlə qururuq. Dilimiz qürur mənbəyimizdir. Dünyada 6 minə yaxın canlı dil var, ancaq bu dillərin heç də hamısı dövlət dili deyildir; Biz o xoşbəxt xalqlardanıq ki, dilimiz dövlət dilidir. Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət dili Azərbaycan dildir. Ona görə də, dilimizin qorunması və inkişafı dövlət siyasətimizin tərkib hissələrindən sayılır. Azərbaycan dilinin işləkliyinin və qorunmasının vacibliyi Respublika prezidentləri H.Əliyevin və İ.Əliyevin daim diqqət mərkəzində olmuş, bu bərdə bir neçə prezident sərəncamı imzalanmışdır. Məsələn 30 sentyabr 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili haqqında” qanunda deyilir: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan Konstitusiyasının 21-ci maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan dildir. Dövlət dilini bilmək hər bir Azərbaycan Respublikası vətəndaşının borcudur.

Dilimizin saflığı, qorunub saxlanması və inkişafında ziyahların, o cümlədən şair və yazıçıların müstəsna rolu vardır. İ.Həsənoğludan başlamış Q.Bürhanəddin, İ.Nəsimi, M.Füzuli, M.F.Axundov Ş.İ.Xətai, M.P.Vaqif, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, S.Vurğun, R.Cavid, M.Müşfiq və bir çox şairlərimiz, yazıçılarımız bu dildə dünya mədəniyyətinə gözəl əsərlər bəxş etmiş, öz fikir və düşüncələrini bu dillə ifadə etmişlər. Dilimizin gözəlliyi, zənginliyi haqqında hələ 1913-cü ildə A.Şaiq yazırdı: “...Əsrlərdən bəri ağızdan-ağıza keçmiş aşıqlarımızın oxuduğu yanlıq şeirlər, mahnılar, hekayələr, nağıllar heç bir millətdə görünməmiş, qiymətli bir xəzinə olduğunu iddia edərək, xəta deyil, zənn edirəm. Bu işə haqqəla həzrətlərinin bizə bəxş etdiyi qiymətsiz, ən böyük bir nemətdir. Belə bir lisan (dil-B.Ü) ulu və böyük bir qövmə veriləcəyində sübhəm yox” (Bul 243). Qloballaşan dünyamızda bir sıra dillər öz işləkliyini qoruyub saxlaya bilmədiyi halda, Azərbaycan dili görkəmli ziyalı və dövlət xadimlərimizin, ən başlıcası isə sadə xalqın əzmi və sevgisi ilə zamanın sınaqlarına sinə görə bilmiş, günü-gündən rəvnəqlənmişdir.

Tariximizin müxtəlif çağlarında dilimizə təkcə əcnəbilər tərəfindən deyil, öz dumaqarası “ziyalılarımız” tərəfindən də xər baxma, başqa dillərə həddindən artıq meyl etmə halları olmuşdur və olmaqdadır. İstər ərəb, istərsə də rus istilası dövründə bunu müşahidə edirik. Öz dilinə xər baxıb onu pis tonlu, rus, fransız dillərini isə yaxşı, yararlı adlandıran bu cür ziyahlara qarşı çıxan A.Səhhət bir şeirində yazırdı: Rus, fişəng ləhcəsi deyir “bon”dur, Türk dili sevməyir: monetondur. (Bul.233) Çox təəssüf ki, müstəqillik qazandıqımız son illərdə də bu tendensiya tam aradan qalxmamışdır. İndi də bəzi əcnəbi başlılar fürsət düşən kimi bu mənfi hala meyl edir, bununla özlərini guya xalqdan bir boy uca göstərmək məqsədini güdürlər. Ancaq unudurlar ki, özünə hörmət qoymayana özgələr heç vaxt hörmət qoymur, dil sevgisi olmayan vətən, millət sevgisi gözləmək absurd görünür. Dil sevgisi, dili öyrənmək ana laylasından, oxşamalarından başlanır. Deməli, dil də ana qədr müqəddəsdır, ona hörmətsizlik və biganəlik anaya hörmətsizlikdir.

Hələ gənə yaşlarından, yaradıcılığının ilk dövrlərindən dilimizin keşiyində durmağı, onu var qüvvəsi ilə təbliğ etməyi qarşısına məqsəd qoyan N.Həsənzadə dilə, dilçi alimlərə verilən qiyməti xalqa verilən dəyər kimi qəbul edirdi. 1979-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin bir qrup dilçi aliminə “Müasir Azərbaycan dili” dərslərinə görə Respublika Dövlət mükafatının verilməsini öz böyük uğuru kimi qəbul edən şair bu hadisəyə həsr etdiyi “Nəgmə” adlı şeirində yazırdı:

Dil xalqın verdiyi ən böyük əsər,
Onun qoynunu isti, qanı təmizdi.
Adıca vurğular, ya işarələr,
Minillik mənəvi sərvətimizdi

Var olsun eşqimiz, məhəbbətiniz,
Sevinir yazdıqca əlimdə qələm.
Bir xalqın dilini tədqiq edən siz,
Necə xoşbəxtəm ki, Şairi mənəm (s.455)

Yeri gəlmişkən, bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, o vaxt dilçi alimlərə və şairə bu sevinci, uğuru yaşadan respublikamızın rəhbəri, ulu öndər H.Əliyev cənabları idi. Təbiidir ki, heç kəs əlavə dil öyrənməyini əleyhinə deyildir, çox dil bilmək insanın mədəniyyət və bilik göstəricisidir, lakin bu heç bir halda doğma dilə laqeydlilik fonunda həyata keçirilməməlidir. Bu cür münasibət xalqdan ayrılmaya, biganələşməyə və özgələşməyə səbəb olur.

Millətin və vətənin bütün varlığı ilə sevnən, N.Həsənzadə dilə qarşı ən kiçik bir laqeydliyi də bağışlaya bilmir, bu sahədə gördüyü hər bir səhv addıma, yanaşmaya qarşı öz etiraz səsinə ucaldır. Bəzi işbazların və dəbperəstlərin Bakı və onun ətraf bölgələrində, guya, müasirlik və dünyəvilik naminə öz şəxsi obyektlərinə əcnəbi adlar qoymasını, bu yolla özlərini reklam etməsini bəyənməyən şair bu hala qarşı çıxır, onu xalqa və onun dilinə hörmətsizlik və zərbə kimi qəbul edir:

Reklam fars dilində, alman dilində,
Mozambik dilində, yunan dilində,
Ana vətənimdə, ana dilində,
Pozuldu, mübtədan, xəbərin, şair! (s.265)

Halbuki, yuxarıda qeyd etdiyimiz sənədin II fəslində 7-ci maddəsində qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikası ərazisində bütün xidmət sahələrində, reklam və elanlarda dövlət dili işlənir...Zəruri hallarda reklam və elanlarda (ləvhələrdə, tabloları, plakatlarda və sair) dövlət dili ilə yanaşı, digər dillər də istifadə oluna bilər. Lakin onların tutduğu sahədən böyük olmamalı və Azərbaycan dilindən yazıdan sonra gəlməlidir” (Bul.s.34)

Bəzi məktəblərdə rus və ingilis bölmələrində oxuyanların get-gedə çoxaldığının atıq dəb şəklini aldığını ürək ağrı ilə müşahidə edən şair bunu qəbul edə bilmir, dürən övladlarını rusca oxuduların indi ingilissə meylini anormal sayan şair bu cür yanaşmaları milli heysiyyətsizlik kimi dəyərləndirir:

Təzə bir don biçir yenə əlimiz,
Bilmirəm, Avropa belə geyirmi?
Rusdan ingilissə keçir dilimiz,
“Azadlıq” deyənlər kölə deyilmi? (s.59)

Azərbaycan dilini dövlətimizin və vətənimizin ən güclü atributlarından biri kimi hər yerdə təbliğ və təşviq edən N.Həsənzadə qürbətə olduğu müddətdə öz dili üçün danxır, bu dildə danışıqca, sanki, özünü vətəndə hiss edir. “Gəzməyə qürbət” adlı şeirin yazılmasına məhz bu hissələrin səbəb olduğu göz qabağındadır. Şair Dehliyə öz səfər yoldaşı həmyerlimizə üz tutaraq ondan rusca deyil, azərbaycanca danışmasını xahiş edir:

Doğma dilimizdə danış bir az da,
Hüsnün gözəlliyi bu yerdə olsun.
Bu həftə Muğan da, Kür də, Araz da,
Qoy burda bizimlə səfərdə olsun! (s.715)

İnsanın təbiəti, ruhu onun dilində də özünü asanlıqla birizə verə bilir. Dilimiz həddindən artıq zəngin mənə imkanlarına, intonasiya çalarlarına malik olduğundan bəzən heç bizim dilimizi bilməyənlər də səsimizin avazından, sözlərimizin kəsərindən və ya həlimliyindən nə dediyimizi başa düşürlər. “Yeddi yüz milyon və iki nəfər” adlı şeirin qayəsini Azərbaycan dilində söylənən bir şeirin hind dilində necə asan qavranıldığı təşkil edir. Şair bu hadisəni özünün deyil, dilimizin uğuru hesab edərək yazır:

Mən Vurğunun dilində
Qalxıb bir şeir dedim.
Mən bir az istehzalı,
Bir az qəzəbli, gülər.
Dediymi səsimdən
Yəqin başa düşdülər! (s.720)

N.Həsənzadənin dil sevgisi o qədər yüksəkdir ki, o hətta bu dillə əl açib dilənməyi də bu dillə və onun daşıyıcılarına rəva görür. bunu özünün və millətin ləyaqətinə sığışdırır. Bir qadının qəbiristanlığa ölü sahiblərinin qarşısına qaçaraq onlardan Azərbaycan dilində sədəqə istəməsi şairi həddən artıq ağrıdır. Səhə müvəkkilinin bu hadisəyə istehza və soyuqcanlı bir tərzdə yanaşması isə şairin dardının üstünə əlavə bir dərd qoyur. Cəmiyyətdəki biganəlik və etinasızlıq şairi dilə gətirir, dilənin digər dilimizdə səslənən yalvarışları şairi tənbədən çıxarır, millət və dil təəssübü yeni bir şeirin yazılmasına səbəb olur:

O, dilənin, o yalvarır,
Babək fərman verən dildə,
Böyük Sabir asta-asta
Ağladıb-güldürən dildə.
Vurğun şeir yazan dildə
“Nənələrdən qalan dildə,
Anan layla çalan dildə,
Dövlət himni olan dildə! (s.254-55)

Sona üzünü imkanlı adamlara tutaraq şair dilənin özünə hörmət qoymasalar da, heç olmasa danışdığı dilə hörmət qoymalarını tələb edir:

Necə sığır qeyrətinə, cənab səhə müvəkkili?
Dil deyərsən – ana dili!
...Dilimizdə dilənilər,
Cənab millət elçiləri! (s.255)

Nəticə: Bu cür şeirlər və mısralar millət və dil qeyrətini çəkən N.Həsənzadənin yaradıcılığında kifayət qədərdir. Oxucu bu şeirlərlə tanış olduqca şairin böyük dil sevgisinə şərik çıxır, özünü tanıyır, sallaşır və durulur. doğma dilimizə məhəbbəti bir az da artırmış olur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Nəriman Həsənzadə. Pompeyin yürüşü. Bakı: “Azərbaycan: ensiklopediyası”, 1995
2. Nəriman Həsənzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004
3. Nəriman Həsənzadə. Poylu beşiyim mənim. Bakı: 2007
4. Nəriman Həsənzadə. Nəriman. Bakı: 2009
5. Nəriman Həsənzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: 2010

Açar sözlər: doğma dil, ünsiyyət prosesi, dili sevmək və qorumaq, təbiiyyət prosesi

Ключевые слова: родной язык, коммуникативный процесс, любовь и защита языка, воспитательный процесс.

¹ ADPU-nun Ümumi pədaqogika kafedrasının doktorantı

Key words: native language, communicative process, love and protection of the language, educational process

Xülasə

Ana dili bizim üçün anamız qədər əzizdir. Ona görə də ana dilini sevmək və qorumaq hamımızın vəzifəsidir. Nəriman Həsənzadə öz yaradıcılığında həmişə ana dilinə sevgini təbliğ etmiş, dili insanlığın ən böyük dəyəri kimi qiymətləndirmişdir. Bəzilərinin öz doğma dilini bilməməsini və ya dilini sevməməsini öz xalqını bəyənməmək kimi tənqid etmişdir.

Doğma dilə məhəbbət tərbiyəsi aşılayan şeirlər Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında əsas qayədir.

Summary

Our mother tongue is as precious to us as our mother. Therefore, it is the duty of everyone to love and protect their mother tongue. Neriman Hesen-zade has always preached the love of the mother tongue in her works and regarded language as the greatest value of humanity. He criticized that some of them did not know or dislike their own language, describing it as not loving his people. Poems instilling love in the mother tongue form the basis of Neriman Hesen-zade's creativity.

Резюме

Родной язык для нас так же дороги, как и наша мать. Поэтому каждый долг - любить и защищать свой родной язык. В своем творчестве Нариман Гасанзаде всегда пропагандировал любовь к родному языку, считая язык величайшей ценностью человечества. Он критиковал некоторых за то, что они не знали или не любили свой родной язык, как неприязнь к своему народу. Стихи, прививающие любовь к родному языку, - главный рок в творчестве Наримана Гасанзаде.

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva